

סבלו של האחר

בניגוד לעבודות אמנות רבות העוסקות בכיבוש, התערוכה "ערוץ אלדווארה" אינה מסתפקת בתיעוד אלא חוקרת בכנות את זהותו של הכובש

דווארה, בניגוד לעבודות רבות שעוסקות בהוויית הכיבוש, משתמש בממד "החדשותי" לחקירת זהותו של הכובש.

אמנות הכיבוש

בשנים האחרונות נוצרו עבודות אמנות רבות העוסקות בכיבוש. העבודות ממקדות את המבט האמנותי בעיקר בסבלו של האחר. סבלו של האחר נחרט בהן על תצלומים, ציורים, סרטי וידיאו וסרטים דוקומנטריים. חלק ניכר מהעבודות נושאות אופי תיעודי. אחת רות מוסרות מבט כמעט אנתרופולוגי של מה שמתרחש במחוזות השליטה – הממשית והסימבולית, האקטואלית וההיסטורית. מן הבחינה הגיאוגרפית, העבודות ממוקמות בעיקר באזורי הסכסוך: בערים הכבושות, בבתי המעצר, במחסומים, בחומה ובבית הפלסטיני עצמו; לעולם לא בתוך נפשו של הכובש. הסצנות שזכו לתיעוד נרחב מתעכבות על יחסי החליפין בין החייל, הפקיד או האקטיביסט היהודי ובין עמיתו הפלסטיני. השחקנים המרכזיים בעלילה כועסים, דוחפים, צועקים או מושיטים עזרה. אלו סצנות שעוסקות בפעולות של שליטה: בהסדרה, תיווך ומיסוד של הכוח הכובש. לעתים הכובש נוכח בהם כשהוא מצויד בתחמושת כבדה. לעתים נמסרת נר כחותו המסרסת מבעד לקולו המרוסק של הנכבש. כמה מן הדימויים הללו כבר הפכו לאייקונים הנוגסים במעמדו של הכוח. דימויים אחרים נאבקים עדיין על מקומם בתודעה הציבורית. כך או כך, התיעוד מייצר ארכיב של זיכרון חלופי: הוא מערער על היציבות של הסדר הכוחני, חושף את תג המחיר המוסרי, ואף ממקם את הזוויה בלב "הבית" הלאומי. יחד עם זאת, "אמנות הכיבוש" היא

אמירה כפולת פנים: היא פורשת אמנם את הסוציולוגיה של הכיבוש, אך מייצרת בה בעת אינפלציה, פטישיזציה, חפצון, בנאליות וקהות חושים. אולי השאלה כיצד להביט בסבל הפכה משנית. הפיכת הסבל לציר המארגן של היצירה אינה מהלך מספק אם אינו תובע חקירה עצמית רפלקסיבית הממוקמת בדמותו של הכובש. "אמנות הכיבוש" חושפת פצעים פתוחים, מסמנת את יחסי הכוח, ואף מחניפה לעצמה כמי שהיתה שם לתעד את הזוויה. במקרים רבים היא אף טובעת לה מקום בלבו של הנכבש, המזהה במצלמה או במכחול אמצעי נוסף להוכחת הסבל. בה בעת, "אמנות הכיבוש", היא עדיין אמנות של תיעוד. גם כשהעדות שהיא מוסרת מנכיחה הצהרה מוסרית, היא אינה הופכת לכלי חברתי המשמש לחקירה עצמית. "אמנות הכיבוש" נשארת במידה רבה בתוך הגבולות הצרים של שיח הזכויות הליברלי, הממאן לצעוד צעד נוסף אל עבר פוליטיקה הזהויות. הכיבוש כתופעה חברתית נבחן כשלעצמו, במנותק מהאותות שהוא מטביע במרחב הזהויות המשותף. ללא טיפול עמוק בסוגיית הזהות, "אמנות הכיבוש" עלולה להפוך לגנוז היסטורי עצום המתפקד כעדות אילמת. נדמה כי רק חקירה נועזת של האתניות, הגבריות, המיליטריזם והלאומיות יכולה לנהל מאבק משמעותי בחומות המנטליות התרבותיות המסמנות את קיומו של האחר. ●

בתערוכה "ערוץ אלדווארה" (אוצרת: נורמה מוסי) שמוצגת בימים אלה בגלריה החדשה שנפתחה בעמותת זכרות, מתעמתת שלומית באומן עם זהותה האישית באמצעות אופיו החמקמק של הזיכרון. העבודה שיצרה באומן שאובה מזיכרון ילדות רחוק, הנשען על הזיכרון הקולקטיבי של הקיבוץ שבו נולדה וגדלה. בשנת 1954 יצרו חברי קיבוץ עמיר את הסרט "כי בא היום". הסרט מגולל את סיפור הקמתו של הקיבוץ, שנבנה כנגד כל הסיכויים בין בצות, יתר שים ומלריה. באומן שלתה מזיכרונה משפט צנוע המתייחס לכפר הערבי אלדווארה ששכן בסמוך לקיבוצה, משפט שנאמר לכאורה בסרט. אולם המשפט שהיה טריגר לעבודה – "יחסינו הטובים עם שכנינו מהכפר אלדווארה" – לא היה אלא פרי דמיונה. צפייה בסרט מגלה כי הכפר הפלסטיני שנהרס במאי 1948 אינו מתועד בגוף הסרט אלא רק בין קפלי הזיכרון.

הזיכרון האישי של באומן מוליך את הצופה אל תסריט מסוג חדש, שהורכב על השלד ההיסטורי של הסיפור המקורי. באומן איפסנה את הזיכרון הקולקטיבי בקופסאות מדודות, עשויות חמר, הנראות כמוניטורים של חדרי ביטחון. בתוך הקופסאות הדוממות-מדממות, האמורות לשדר דימויים בזמן אמת, נשתלו דימויים שנלקחו מסרט ההסבר רה ההיסטורי. לצד צגי המוניטור הקפואים הוקרנה עבודת הווידיאו של אריאל מידוסר. מידור

סרט מטפל באמצעות אנימציה וסאונד בסרט ההסברה המקורי שהתפיקו חברי הקיבוץ במלאת 17 שנים לעלייתם לקרקע. הזיכרון הקולקטיבי של הקיבוץ סוגד למרחב ולאדמה. האדמה מופיעה בו כיסוד קבוע המהווה ביטוי עמוק לזהות האישית-ילידית. הנרטיב החדש שמציע "ערוץ אלדווארה" מהתל בירושת העבר ומשבש את תנועתו. בשעה שהזיכרון הקיבוצי התקדם בחדוות נעורים ליניארית, מעבר עתיר קשיים אל הווה לאומי מוצק, נלכד הנרטיב החדש בלולאות של תנועה משובשת. כך למשל, החלוצים עזי המ"בע, שטיפסו בנחישות חסרת פשרות על מדרגות הסיפור ההיסטורי, נעים בתנועה בלתי רצונית קדימה ואחורה בזמן. הילדים הריים, תנובתה הצעירה של הארץ, מסתחררים במהירות מסוכנת על קרוסלה ילדותית תמימה. ואלו הבצה היבשה, שגבתה קורבנות אדם רבים, נכבשת בידי היתושים בתנועת זמזום קופונית.

העבודה של באומן מטפלת בזיכרון לאומי שזכה למעמד מיתו-לוגי, אך אינה ממוקדת באחר. העבודה אינה עוסקת בכפר העזוב, בפליטים או בזוויות המלחמה. למעשה, הכפר הערבי אינו נוכח בה אלא בשמו. "ערוץ אלדווארה" היא פעולה של חקירה עצמית המוקדשת ללובן, לציונות ולמעשה ההתיישבות עצמו. באומן אינה מוסרת תיעוד אקטואלי-חדשותי המתמקד במעשי הזוויה. "ערוץ אל-

"אמנות הכיבוש" היא אמירה

כפולת פנים: היא פורשת אמנם

את הסוציולוגיה של הכיבוש.

אך מייצרת בה בעת אינפלציה,

פטישיזציה. חפצון. בנאליות

וקהות חושים